

EMLÉKEZET-NEMZET, AVAGY SZÁZ ESZTENDŐ MEGHATÁROZÓ DÖNTÉSE

Zeidler Miklós: *Trianon*

■ Aligha látható előre olyan témakör, kiadvány és problematika, mint amit a centenáriumi év kötetei között az Osiris jelentetett meg a Kosztolányi Dezső szerkesztette *Vérző Magyarország* és a Gyurgyák János szerkesztette két vastag *Emlékező Magyarország* könyv díszkiadásaként. Gyurgyák maga nevezi meg a szintén kiadójánál megjelent Zeidler Miklós *Trianon*-válogatást, melyet a díszkiadás „Ikerkötetének” minősít. A Trianon-évforduló talán nem fog érdemtelen és emlékezethiányos időszakká válni, sőt talán Márai Sándor szavai is új hangoltságot kapnak: „Számomra Trianon trauma volt, fél életet át kínlódtam vele. Már nem az. Az igazi trauma számomra nem az a Magyarország, ami elveszett – a történelmi –, hanem az, amely megmaradt.” (557.) A „Trianon 100.” és a Trianon szövegvilága valóban társítható, a kort megidéző szövegű közlés és az alapos történeti forrásgondozás illendő egyensúlyba kerül, méretek és súly terén pedig harmadpolcnyi az igény, hogy elférjenek együtt. Ennyi már biztosan megmaradt, akkor is, ha a forrásközlések mindig is válogatást, mérlegelést tükröznek, hát még ilyen súlyos tematika esetén, melynek ismétlése vagy gazdagítása további évfordulós időkre marad.

Zeidler kötete egyszerre a vérző és az emlékező Magyarország könyve. A díszkiadás mintegy 1400 oldalához képest ez „csupán” 958 oldal, de nagyobb méretre formálva, szöveggazdagsága és mellékletei terén pedig aligha marad el Gyurgyák munkája mellett. Ikerkötet viszont a szándék és cél terén, hiszen forrásközlés és elemző, referencia-

anyag, „véleményirodalom” és utókori történettudományi aspektusok itt sem maradnak el. Ugyanakkor a jegyzetapparátus tükrözi, hogy a Trianon utáni történések szakirodalmi és a folyamatok összhatása nem évfordulós történet, hanem történeti folyamat, így a háború, a békefolyamat tárgyalásai és a revízió programossága nem ér véget a versailles-i döntésekkel, hanem ezek forrástartománya is elhúzódik az 1947-es párizsi békeszerződés törvénycikkének dátumáig. A *Források* első fejezetét (15–326. old.) még két nagyobb blokk követi: a *Politikai és közéleti emlékezet* (329–633. old.), valamint a *Tudományos emlékezet* (635–908. old.).

Hogy a szaktörténészeknek mit ad a kötet, nem tisztem vizsgálgatni. Nyilván bizonyos forrásválogatást mindenki akár ismerhet is, az itt közölt dokumentumok zömét azonban csak kevesen. Meghatározóbb egyfelől a válogatás bősége (egy helyen sok anyag, egymásra rakódva is folyamat és változatok gazdag köre), de még karakteresebb a két utolsó fejezet, ahol a *Trianon a kortársi közbeszédben*, a *Rothermere-kampány*, a *Határokon túl* vagy a *Tervek a revízióról* fejezetekre épül *Az utókor emlékezetében* szövegtár, s még erre rakódik a záró szöveggészlet a *Kortársak – tudományos igényvel*, *Napjaink történetírása* és *Az emlékezet históriája* alatt. Az utolsó rész a történelmi tudat, a külpolitikai dilemmák és a nemzeti traumákat felsorolni kész szaktudomány, irodalmi köztudat, legendárium és a reflexív társadalmi válaszok köre („Nemzet által homályosan” – Csepeli Györgytől) határolja be

azokat a tudományos színváltásokat, melyeknek alapja és talpköve a sosem múló hátrányba szorultság, kifosztottság, sebesülés vagy akár pártprogramokba tagolt revánsok köre, a nemzeti trauma évszázados terhe. A kötet a háború végével, Románia hadba lépésével elindult antant-megállapodással kezdődik, s kiemelt része a határokon túl maradt „nemzettek”, a „magunk revíziója”, „Erdély második trianonja” (1935–1936), a csehszlovákiai magyar-ság életfolyamatának szakadása. E trendek annyiban nem a történész szakmának szólnak, amennyiben (adott esetben) ismert forrásokra épülnek, egészében azonban a köztörténet-írás érdeklődési normáját, a „helyünk és sorsunk Európában” alapkérdéseit a közvélemény fókuszába helyezve tárja föl. Szerves helye van tehát a kötetnek az Osiris Nemzet és Emlékezet (Gyurgyák János és Potó János szerkesztette) sorozatcíme alatt, egyképpen beillesztve a história meghatározó momentumai közé mindazt, ami a Trianon-kérdések mögött társadalomismereti, politikatörténeti, nemzetközi diplomáciai és kollektív entitásokra kiható számos szakterület belátásaihoz, kérdéseihez kapcsolódik.

Zeidler az *Előszó*ban már korszakos jelentőségűnek mutatja „a magyarsággal szemben évszázadok óta gyarapodó ellenérzéseket az újonnan megszerzett hatalom féltése és a revánstól való félelem utólag is mintegy visszaigazoló” politikai dimenziókat, de „e hisztérikus állapot történelmi és társadalom-lélektani okainak feltárására elsőként a jogtudománnyal és politikaelmélettel foglalkozó Bibó István” kísérletére utal rögtön, melyben „az elmélet magasából és praktikus problémamegoldás horizontjáról egyszerre vizsgálta a problémát”, azt „a végkövetkeztetést adva, hogy a közép-európai államok drámája a több évszázados területi viták újratermelésében és megoldásában rejlik” (9.). Bibó megidézése nem csupán méltányos a szerkesztő részéről, de „a birtokféltés e nyers és ősi reflexei” felől a vállalható megoldás felé megtehető lé-

pések érdemi súlyba vételét is hangsúllyal látja el. A térségi nacionalizmusok két háború közötti dülásai, a hatalomban élők országuk gyors stabilizálásában érdekelt megoldásai és a nemzetközi kooperációk futamai nem kedveztek akkoriban a méltányos kisebbségpolitikai ügyvitelnek, de a győztes szomszédok sem a magyar területi integritás érdekében ügyködtek. „Az idegen közhatalom alá került magyar kényszerközösségnek a többségi nemzetekhez fűződő kapcsolataiban ugyyszintén a szembenállás mozzanata volt a meghatározó. A határon túli magyar kisebbség zöme az »örülő szű az idegen fában« mentalitását követte, az az együttműködési készség pedig, amelyet jellemzően a fiatalabb korosztályokhoz tartozó, illetve baloldali meggyőződésű »aktivisták« és mérsékelt nemzetiek fogalmaztak meg, az érdekelt államok részéről sehol sem részeseült igazán kedvező fogadtatásban.” (9–10.) Zeidler nem mulasztja el azt sem jelezni, hogy a külső és belső elmentétek („államok, nemzetek, világnézetek és generációk között”) a rendszerváltó évtizedek politikai határkérdései során sem alakultak nemesebben. A „nemzetiségi osztóvonalak” egymástól eltérő normái és modelljei jelzik, hogy Trianon egy roppant vastkos kötet anyaga lehet, s kell is legyen, de „ez az állapot valószínűleg mindaddig fenn is marad, amíg az államhatároknak fokozott politikai jelentősége van, amíg a nemzeti kisebbségekkel szemben a többségi nemzet által irányított hatalom részéről diszkrimináció érvényesül, s amíg az érintett nemzetek mindegyike túl nem jut a területváltoztatásoknak vagy az ettől való rettegésnek krónikussá vált társadalom-lélektani traumáján” (11.).

Zeidler kötete először 2003-ban jelent meg, akkori sikere nyomán 2008-ban újra, mígnem a 132 kiválasztott történetiforrás-szöveg „önkéntes válogatás” mivolta kiegészült jegyzetanyaggal és mutatókkal, majd a második rész 56 önálló szövegegysége és a 24 szakirodalmi forrásmunka záró blokkja

együttesen kínálja a Trianon-trauma kevésbé traumatikus feldolgozásának lehetőségét, képanyaga is megmaradt, bibliográfiai tételei 2019-ig felújítva, új és komplex mivoltában pedig a történelmi szembesítések egy klasszikus forráskiadványává lett.

A nemzeti emlékezet érintett szakasza jól jelzi, hogy emlékezet-nem-

zetté válásunk a Trianon-kérdésben a legviláglobb és legérzékenyebb tárgykör. Zeidler abban is közreműködik, hogy ez ne maradjon teljesen így, hogy Bibó István európai egyensúlyról és békéről megfogalmazott méltányos gondolatai életvalóságként is érvényre juthassanak...

A. Gergely András

